

پوهنتون اسلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

دولت جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت تعلیمات عالی
ریاست پوهنتون‌هاړ خصوصي

حضانت در پرتو فقه و قوانین افغانستان

رساله ماستری

محقق: نجیب الله (قاریز)

استاد رهنا وزیر محمد (سجده)

سال: ۱۳۹۷ هـ ش. ۱۴۳۹ هـ ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماستری فقه و قانون

دولت جمهوری اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

ریاست پوهنتونهای خصوصی

حضانة در پرتو فقه و قوانین افغانستان

رساله ماستری

محصل: نجیب الله "فایز"

استاد رهنما: وزیر محمد "سعیدی"

سال: 1397 هـ ش - 1439 هـ ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمنت فقه و قانون

بورد ماستری

تصدیق نامه

محترم نجیب الله ولد بسم الله ID نمبر Sh-msf-96-265 محصل دور پنجم فقه و قانون از رساله ماستری خویش زیر عنوان: حضانت در پرتو فقه و قوانین افغانستان به روز چهارشنبه تاریخ ۱۳۹۸/۰۱/۲ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیأت تحکیم مستحق ۸۵ (نمره به عدد) هشتاد و پنج (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیأت تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور عبد الباقي امین	عضو هیأت	
۲	استاد محمد یونس ابراهیمی	عضو هیأت	
۳	استاد وزیر محمد سعیدی	استاد رهنا و رئیس جلسه	

..... معاون علمی

..... امر بورد ماستری

خلاصه بحث

رساله حاضر که تحت عنوان حضانت در پرتو فقه و قوانین افغانستان تحقیق و به رشته تحریر در آمده جهت اكمال درجه ماستری پوهنتون سلام در کابل میباشد که مشتمل بر مطالب ذیل است.

درین رساله که عنوان آن قبلاً ذکر گردیده در مورد حضانت بوده که این حضانت هم سرپرستی اطفال صغیر را در بر میگیرد و هم سرپرستی مجنون، صفیحه و سرپرستی زنان را نیز شامل میشود که بیشتر آن در موارد اطفال صغیر تا رسیدن به سن بلوغ میباشد که آنها باید تربیت بهتر شوند از مال و دارایی آنها طور شاید و باید محافظت صورت گیرد. و اینکه این سرپرستی حق کیها میباشد و کدام اشخاص و افراد در اولویت قرار دارند و اینکه از دارای این اطفال در کدام موارد حاضن میتواند استفاده کند تحت کدام شرایط. که در حق طفل هم ظلم صورت نگرفته باشد و این حضانت قبل از ظهور دین مقدس اسلام به چه شکل بوده و با ظهور دین مقدس اسلام چه شرایط و مقرراتی در آن وضع گردید. و این حضانت چه وقت پایان میابد همه و همه در روشنایی آیات قرآن کریم. سنت نبوی، فقه اسلامی نظریات ائمه اربعه، قول راجح آن و دیدگاه قوانین افغانستان تحت یک مقدمه و چهار فصل ترتیب گردیده که فصل اول شامل مبادی و کلیات حضانت، معرفی حضانت، مفهوم حضانت، الفاظ و کلمات مرتبط به آن و پیشینه حضانت تحقیق شده در فصل دوم در مورد احکام حضانت، دلایل مشروعیت حضانت، حکمت مشروعیت و مشخصات حضانت بحث شده. در فصل سوم در رابطه به مستحقین و شرایط حضانت، مستحقین حاضنیت و محضونیت در پرتو نظریات مذاهب فقهی و قوانین وضعی افغانستان، شرایط حاضنیت و محضونیت، حق و تکلیف بودن حضانت و سلب و انتقال حضانت در روشنی مذاهب فقهی و قوانین وضعی وضاحت داده شده و در فصل چهارم پیرامون آثار و احکام حضانت که شامل مدت و مکان حضانت، اجرت حضانت با نظریات مذاهب فقهی و قوانین وضعی افغانستان، به سفر بردن طفل

محضون و روابط اجتماعی محضون در جریان و پایان دوره حضانت تحت مباحث و مطالب متعدد بحث صورت گرفته و در آخر با یک نتیجه گیری و پینشهادات به پایان رسیده است.

فهرست موضوعات

صفحات	عناوین
ک	اسباب اختیار موضوع :
ل	اهمیت موضوع :
م	بیان مسئله و سوال اصلی تحقیق :
ن	سوال اصلی تحقیق :
ن	سوالات فرعی تحقیق :
ن	فرضیه های تحقیق :
س	پیشینه تحقیق
س	روش تحقیق
ع	خطه بحث :
1	مقدمه

فصل اول

مبادی و کلیات حضانت

4	مبحث اول : تعریف حضانت در لغت و اصطلاح
---	--

4	مطلب اول - حضانت در لغت
6	مطلب دوم - مفهوم حضانت در حدیث و آثار
7	مطلب سوم - حضانت در اصطلاح
13	مبحث دوم: الفاظ و کلمات مرتبط و دارای پیوند
16	مبحث سوم: پیشینه تاریخی حضانت
17	مطلب اول - حضانت قبل از اسلام
22	مطلب دوم - حضانت بعد از آمدن اسلام

فصل دوم

احکام حضانت

23	مبحث اول: حکم حضانت
26	مبحث دوم: دلایل مشروعیت
26	مطلب اول - آیات قرآنی
30	مطلب دوم - سنت نبوی
32	مطلب سوم - اجماع امت
33	مطلب چهارم - معقول
33	مطلب پنجم - قوانین ملی و بین المللی
38	مبحث سوم: حکمت مشروعیت حضانت
38	مطلب اول - حکمت شرعی
39	مطلب دوم - حکمت اجتماعی

41 مبحث چهارم: مشخصات حضانت

41 مطلب اول - خصایص، ویژگیها و مشخصات حضانت

فصل سوم

مستحقین و شرایط حضانت

45 مبحث اول: مستحقین محضونیت

49 مبحث دوم: مستحقین حاضنیت

52 مطلب اول - زنان مستحق حضانت (حاضنیت)

الف - نظریه حنفی ها

52

56 ب - نظریه مالکی ها

60 ج - نظریه شوافع

65 د - نظریه حنابله

73 ه - نظریه قانون مدنی

74 مطلب دوم - مردان مستحق حضانت

74 الف - عصابات دارای محرمیت

80 ب - محارم ذوی الارحام (نزدیکترین محارم مذکر غیر از عصابات)

82 مطلب سوم - مستحقین حضانت بحکم حاکم و یا قاضی

83 مطلب چهارم - نهاد های خیریه

83 مبحث سوم: شرایط حضانت

84	مطلب اول - شرایط محضونیت
88	مطلب دوم - شرایط حاضنیت
88	مطلب سوم - شرایط مشترک بین حاضنه و حاضن
94	الف - شرایط ویژه حاضنه
98	ب - شرایط ویژه حاضن
100	مبحث چهارم: حق حضانت
102	مبحث پنجم: سلب و انتقال حضانت
103	مطلب اول - نظریه جمهور
104	مطلب دوم - نظریه فقهای مالکی

فصل چهارم

آثار و احکام حضانت

	مبحث اول: مدت و مکان حضانت
105	
105	مطلب اول - مدت حضانت
114	مطلب دوم - مکان حضانت
115	مبحث دوم: اجرت و هزینه حضانت
115	الف - نظریه احناف
117	ب - نظریه مالکی ها
117	ج - نظریه شوافع و حنابله

118 د - نظریه قانون مدنی
119 مبحث سوم: به سفر بردن طفل محضون، توسط مادر و پدر
122 مبحث چهارم: روابط اجتماعی و پایان حضانت
122 مطلب اول - روابط اجتماعی در جریان حضانت
124 نتیجه گیری تحقیق
131 پیشنهادات
132 فهرست آیات قرآنی
133 فهرست احادیث
134 فهرست اعلام
135 فهرست مصادر و مراجع

نتیجه تحقیق

تحقیق در مورد هر پدیده ای به منظور دست یابی به یک سلسله نتایج و دست آورد های صورت میگیرد، که اینک نتایج و دست آورد های خویش را از تحقیق و پژوهش که پیرامون حضانت در پرتو فقه اسلامی و قانون وضعی انجام دادیم، به گونه موجز و مختصر- در سلک تحریر در آورده و مینگاریم.

1. با در نظر داشت جایگاه و اهمیت بالای انسان، این موجود که با عظمتی که به عنوان انسان، تاج کرامت و عزت از جانب پروردگار جهان بر مبنای آیه کریمه ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾¹ بر سرش نهاده شده است، طبیعی مینماید که از همان آوان و لحظات آغازینی که پا به عرصه وجود میگذارد، مورد حضانت، نگهداری و پرورش قرار گیرد، که چنین هم است.
2. موضوع حضانت، نگهداری و تربیت اقشار نیاز مند به حضانت (محزونین) در طول تاریخ زندگی بشریت مراحل مختلفی را پیموده، وفراز و نشیب های کمی و کیفی را نیز در قبال داشته، و به تجربه گرفته است.
3. ادیان سماوی و مکاتب وضعی در مورد چگونگی حضانت و نگهداری اقشار نیاز مند و محروم دارای یک سلسله معیار ها، و باید و نباید های بوده اند، که در همان مقطع زمانی مورد استفاده و بهره برداری قرار گرفته است.
4. دین مقدس اسلام به عنوان کاملترین ادیان الهی نیز موضوع حضانت را به گونه جدی تری مورد بحث قرار داده است چنانچه با مراجعه به کتاب های فقهی روشن می شود که فقهای مذاهب مختلف، در هر عصری در باره حضانت و احکام آن بحث کرده اند. لذا مسئله حضانت، پیشینه دیرینه ای در فقه اسلامی دارد.
5. البته حکم حضانت در اسلام نیز مانند سایر احکام الهی بر اساس مصالح بندگان وضع شده است. در این مساله بیش از هر چیز مصالح کودک و تربیت و حفظ او در جامعه ملاک است.

¹ الاسراء، 70.

6. طفل تا یک مدت ضرورت به حضانت دارد، و عموماً حق حضانت در قدم اول مربوط به والدین است. اما بسا اوقات، پدر و مادر بنا به دلایل از هم جدا شده و مسئله حضانت طفل شان مطرح میگردد.

7. حضانت نوعی ولایت و سلطنت است بر حفظ، و نگهداری تربیت کودک و مجنون زمانی که پدر و مادر کودک از هم جدا می شوند مسئله حضانت و اولویت هر یک از آنها برای نگهداری و سرپرستی فرزند مطرح می شود.

8. آراء فقها در به سزاتر بودن هر یک از پدر و مادر در سنین کودکی مختلف است، مشهور فقها بر آنند که مادر برای حضانت از فرزند در صورتی که پسر- باشد تا هفت سال و در صورتی که دختر باشد تا نه سال شایسته تر است.

9. قوانین وضعی نیز به مسئله حضانت پرداخته و از آن چنین تعریف نموده اند، حضانت از ریشه حزن به معنای دامن گرفته شده است که کنایه از نگهداری و پرورش فرزند خرد سال در دامن مادر است و در اصطلاح به معنای اقتداری است که قانون به منظور نو نگهداری و تربیت اطفال به پدر و مادر آنان اعطا کرده است بطوری که درین اقتدار حق و تکلیف به هم آمیخته است. و مطابق به قانون مدنی افغانستان، " حضانت عبارت از حفاظت و پرورش از طفل است در مدتی که طفل به حفاظت و پرورش زن محتاج است. و فقره ای دوم این ماده، حق حضانت را به اشخاصی داده است که در ماده ای دوصد سی و نهم این قانون، به ترتیب مستحق حق حضانت طفل شناخته است. اما شرط است که، زنیکه حضانت طفل را بعهده می گیرد باید عاقله، بالغه و امنیه بوده که خوف ضیاع طفل نسبت عدم واریسی وی متصور نباشد و توان حفاظت و پرورش طفل را داشته باشد.

10. به جهت مراعات حق محزون و سلامت جسمی و روانی او در فتاوی فقهای و قوانین مدنی شرایطی برای حضانت در نظر گرفته شده است. بعضی امین بودن، و بعضی فاسق نبودن را شرط حضانت دانسته اند نیز بعضی، شرط حضانت را نداشتن امراض مسری یا جنون ذکر کرده اند. قانون مدنی هم این شرایط را ذکر مینماید. همه این ملاحظات و توجهات برای مراعات حق محزون به عنوان یک انسان است.

11. دین نجات بخش اسلام، یگانه دین ربانی کامل و شاملی است، که رسیدگی به اقسار محروم و آسیب پذیر و دستگیری از نیاز مندان، در راس برنامه های آن قرار دارد. چنانچه؛ اطفال و کودکان قبل از ظهور اسلام، به عنوان یکی از اقسار آسیب پذیر و نیازمند، از تمامی حقوق الهی و بشری خود محروم بودند، به گونه ای که یا زنده به گور می شدند و یا هم مورد برخورد های زشت، خشونت آمیز و وحشیانه قرار میگرفتند، که طلوع و درخشش خورشید تابان اسلام، به این محرومیت ها نقطه پایان گذاشته شد، از یکطرف ذریعه آیات کریمه ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشِيَةً إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا﴾² از بیم و تگندستی فرزندان خود را مکشید، ماییم که به آنها و شما را روزی می بخشیم. آرای کشتن آنان همواره خطایی بزرگ است. ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِّنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ﴾³ از جهت تگندستی فرزندان خود را نکشید، ماییم که به شما و آنها روزی میبخشیم. ﴿وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ، بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ﴾⁴ هنگامیکه شخص زنده بگور شده پرسیده شود که کدامین گناه کشته شد (حیات کودکان تضمین گردید، و از جانب دیگر احکام معینی در مورد آنها فرستاد شد، که علاوه از حقوق پس از تولد، یک سلسله حقوقی را قبل از تولد نیز به ایشان تضمین نمود، البته حقوق کودک پس از تولد و زاده شدن مادر، که حراستمدادی و معنوی کودک را تضمین می کند، عبارت است از: نسبت، رضاع، حضانت، ولایت و نفقه و غیره. پس حضانت نیز یکی از بن حقوق نوزاد پس از زاده شدن آن بوده که مورد توجه اسلام عزیز قرار دارد.

12. حضانت در لغت از ریشه حَضَنَ گرفته شده است به معنی نگهداری مادی و معنوی محضون (طفل، مجنون و معتوه) توسط کسانی که شرع و قانون مقرر داشته است. و مطابق به قانون مدنی افغانستان، (حضانت عبارت از حفاظت و پرورش از طفل است در مدتی که طفل به حفاظت و پرورش زن محتاج است.)

² . الاسراء، 31

³ . الانعام، 151

⁴ . التکویر، 8-9

اما تعریف مختار و برگزیده همان تعریف مرداوی⁵ رحمه الله علیه است که فرموده (هی حفظ من لا یستقل بنفسه و تربیته حتی یستقل بنفسه) یعنی حضانت عبارت از حفاظت، نگهداری و تربیت کسی که دارای استقلال در مورد نفس خود نبوده تا زمانی که مسقل گردد. زیرا که بر علاوه از اختصار و کوتاهی عبارات، محتوای و در برگزیده همه ارکان حضانت (حاضن، محضون به مدت حضانت) نیز بوده و جامع و مانع میباشد.

13. اصطلاح رایج در عبارات فقهی و حقوقی برای تبیین مفهوم نگهداری طفل واژه حضانت است، اما واژه ای که در قرآن از آن برای بیان سرپرستی و نگهداری طفل و زنان استفاده شده کفالت است، مثلاً در مورد حضرت مریم علیها اسلام آمده است که ﴿وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا﴾⁶ و یا در مورد حضرت موسی علیه اسلام آمده است که ﴿هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ﴾⁷ از این آیات بدست می آید که حضانت در اصطلاح قرآن اختصاص به اطفال ندارد، همانگونه که اختصاص به سن خاصی ندارد، بلکه شامل هر فردی که به لحاظ اجتماعی و فردی نیاز به حمایت کسی دیگر داشته باشد می شود. مثلاً حضرت مریم با اینکه به رشد رسیده است باز هم تحت تکفل حضرت ذکریا قرار دارد، به لحاظ اینکه زنان قشر- آسیب پذیر اند و نیاز به حمایت دارند. اما در کلمات فقهی و حقوقی این اصطلاح به سرپرستی اطفال صغیر و احياناً مجانین اختصاص داده شده است و شامل دیگر اقشار نمی شود.

14. حضانت، محضون ابوین (پدر و مادر) و اقرباء طفل است که با رعایت سلسله مراتب قرابت قابل اجرا می باشد، و در صورت نبودن عدم موجودیت آنها موضوع به حاکم و یا نهاد های خیریه موکول میگردد.

15. البته در تربیت فرزند اعم از دختر یا پسر، پدر نقش اساسی و سازنده دارد، و فقدان هر یک از پدر و مادر در زندگی کودک، موجب نابسامانی های میشود، اما در مقام انتخاب یکی از پدر و مادر، مادر به جهت رحم و شفقت بیشتر و حرص و علاقه ای که در حفظ و نگهداری فرزند دارد چنانچه شرایط اهلیت را دارا و داوطلب این کار باشد برای سرپرستی شایسته تر است.

⁵ المرادوي، علي بن سليمان بن أحمد بن محمد علاء الدين أبو الحسن المقدسي شيخ الحنابلة بدمشق المتوفى سنة 885 خمس وثمانين وثمانمائة له الأنصاف في معرفة الراجح من الخلاف من جلد 4. تحرير المنقول وتهذيب الأصول في الفقه.

⁶ آل عمران آیه 37.

⁷ القصص، آیه 2.

16. حضانت حق مسلم محزون بود اما در مورد حاضن، در آن حق تکلیف به هم آمیخته است. به این مفهوم که نسبت به ممتنع از نگهداری طفل، حضانت تکلیف است و نسبت به دیگران حق است. پس مادر در صورت پذیرش، به آن مکلف می شود، پدر هم احکام تکلیفی ویژه ای را دارد. در پروسه و فرایند حضانت باید به حفظ مادی (جسم) و تربیت اخلاقی و معنوی (روحی) طفل مناسب شوون و حالت او پرداخته شود.

17. در تعالیم اسلامی علاوه بر تکلیف عمومی که زن و شوهر نسبت به یکدیگر دارند باید به مبانی خانواده و تربیت فرزندان کمال همکاری را داشته باشند. لذا در فقه اسلامی نگهداری اطفال هم حق و هم تکلیف به شمار می آید. از نظر تعالیم اسلامی نگهداری تربیت طفل را حضانت می گویند. نگهداری طفل عبارت است از ایجاد زمینه ای مناسب برای بقاء، نمو، صحت و بهداشت روانی و جسمی، ارضا کامل تمایلات باطنی کودک و توجه به تمام جهات شخصیت او، فقط در محیط خانواده میسر است، آغوش گرم مادران و دامن پر مهر پدران می تواند این وظیفه را بر عهده بگیرد.

18. در کلمات واژه های فقهی الفاظ و کلماتی وجود دارد که با هم دیگر مرتبط و داری مفاهیم مشترک و معانی متقارب میباشند. که کلمات (تربیت، رضاعت، کفالت، وصایت، ولایت) از جمله کلمات مرتبط و دارای پیوند با کلمه حضانت میباشند. از نظر حکم تکلیفی حضانت واجب و حتی در مواردی فرض کفایی میباشد و مشروعیت آن ذریعه، کتاب الله، سنت رسول الله و اجماع و عقل ثابت شده. و همچنان قوانین و کنوانسیون های در سطح ملی و بین المللی از آن، حمایت و بر رعایت آن ترکیز ورزیده اند.

19. با استنباط از عبارات فقهی و حقوقی می توان گفت که : حکمت اساسی و هدف اصلی از حضانت، نگهداشت و رعایت مصلحت کودک است، زیرا که کودک از زمان تولد به کسی احتیاج دارد تا نسبت به تربیت، رشد، نگهداری و انجام کار هایش اقدام کند تا زمانی که بی نیاز شود و سزاوار ترین مردم نسبت به حضانت، مادرش می باشد، برای این که وی از همه نسبت به کودک مهربانتر است و از همه توانا تر، پس همین جهت در درجه اول حق حضانت برای مادر ثابت است و بعد از مادر، زنان محارم کودک خویش نزدیکتر طبعا مقدم خواهند بود. چون ملاک حضانت اعمال مهربانی، شفقت، نگهداری و تربیت نیکو بوده است، از این رو مادر را سزاوارتر دانسته است. از

اینکه معیار استحقاق محضونیت نیاز مندی وعدم استقلال در رسیدگی به امور خود، میباشد نزد جمهور فقهاء اطفال صغیر بطور عموم، و بزگسالانی که مجنون و معتوه اند مستحق محضونیت دانسته شده اند.

20. از اینکه حاضنیت مسئولیت بزرگ و خطیری است که هر کسی به آسانی از عهده آن به گونه مناسب بیرون بر آمده نمی تواند، زیرا که دستگیری از افسار محرم (محضون) و رسیدگی به امور جسمی و روحی آنها کار ساده و پیش پا افتاده ای نیست از اینرو فقهاء کرام و دانشمندان حقوقی یک سلسله شروطی را به آن در نظر گرفته اند که عبارت اند از: عقل: بلوغ، آزاد بودن، قدرت و توانمندی نگهداری، عدالت و شایستگی اخلاقی، سکونت در محل ثابت، ازدواج نکردن مادر، رعایت مصلحت طفل و غیره.

21. طفل تا یک مدت ضرورت به حضانت دارد، و عموماً حق حضانت در قدم اول مربوط به والدین است. اما بسا اوقات، پدر و مادر بنا به دلایل ازهم جدا شده و مسئله حضانت طفل شان مطرح می گردد، از مجموع آراء و نظریات ارایه شده، می توان این نتیجه را گرفت که: با توجه به طبیعت انسان، افزودن این که اصل در نگهداری و سرپرستی مادر است، روایاتی هم دلالت می کنند فرزند تا یک مدتی (هفت، نه و یازده) سال باید در اختیار مادر باشد. از نظر مضمون و دلالت قوی هستند و روایاتی که به گونه ای دلالت بر سزاوارتر بودن پدر دارند، پیش تر ناظر به جنبه های ولایتی هستند، از این روی، هرگاه بین پدر و مادر جدایی افتاد، نگهداری در مدت هفت سال اول زندگی کودک، در صورتی که پسر- باشد و نه سال در صورتی دختر باشد، یا سن تمییز، او را باید به مادر سپرد و پس از آن به عهده پدر است، البته؛ با توجه به شرایط سرپرست و نگهدارنده و نگهداشت مصالح کودک. در صورتی فقدان شرایط و بروز موانع حق حضانت ساقط گردیده و بازوال و از بین رفتن موانع با در نظر داشت قاعده فقهی (ادازال المانع عاد الممنوع) این حق دوباره بازگشت میماند.

22. آنچه که فقهاء و حقوقدانان و حتی کار شناسان مسایل اجتماعی بدان تاکید دارند، این است که مدت حضانت پسرالی هفت سالگی و از دختر الی نه سالگی میباشد و این دوره از طرف محکمه برای یک مدتی که بیشتر از دو سال نباشد تمدید شده میتواند.

23. پس از سپری شدن این مدت، پسر- بر وفق نظریه برخی از فقهاء (احناف و مالکی ها) تا رسیدن به سن بلوغ و دختر تا هنگام ازدواج نزد پدر میباشد، و برخ دیگری از فقهاء (شافعی ها حنبلی ها) فرزند را اعم از اینکه پسر- باشد و یا دختر در انتخاب و گزینش یکی از والدین اش، جهت سکونت و بود باش با آن مختار می دانند.

24. آیا مادر و یا عم بصورت حاضنه می توان برای نگهداری و زحمتی که نسبت به حضانت فرزند متحمل می شود جدایی از نفقه فرزند، اجرت حضانت را مطالبه کند و یا خیر؟ در صورت استوار بودن رابطه زوجیت میان فقهاء اختلاف آراء دیده می شود. برخی، مادر را مستحق اجرت نمی دانند و دلیل آن را واجب بودن حضانت بر مادر دانسته اند، استحقاق اجرت مادر در مورد حضانت را با واجب بودن عمل متنافی می دانند. بعضی دیگر هم، مادر را مستحق اجرت دانسته و حق مادر در حضانت فرزند را همچون حق وی در رضاع دانسته و میگویند وی می تواند در برابر حضانت فرزند، اجرت مطالبه کند. اما در صورت از هم پاشیده رابطه زوجیت و فرق کامل مادر مستحق اجرت حضانت می باشد، زیرا شاری که برای زن اجرت المثل کار های زن در خانه شوهر را از نظر دور نداشته است. چگونه از کنار اجرت حضانت مادر می گذرد؟ علاوه بر این که اصل، عدم تبرع میباشد.

25. در باره مقدار اجرت گفته شده است در صورتی که مادر به مقدار اجرت المثل یا کمتر از آن طلب کند، حق دارد، اما بیشتر از اجرت المثل را نمی تواند مطالبه کند. در مورد پرداخت کننده اجرت حضانت نیز برخی گفته اند: اگر فرزند خودش مالی داشته باشد، اجرت المثل را از اموال او بر می دارند و اگر مالی ندارد از پدر یا جد پدری یعنی کسانی که مسئولیت نفقه آنها دارند، مطالبه می شود. در مدت نگهداری با توجه به حکمت آن، حفظ روابط اجتماعی کودک، باید در نظر باشد. سرپرست و نگهدارنده او حق ندارد کودک را از ملاقات با پدر یا مادرو یا حتی سایر خویشاوندان باز دارد. البته فقهاء در این زمینه، بیش تر ملاقات با مادر یا پدر را مطرح کرده اند، اما با در نظر داشت رعایت مصلحت محضون، این حکم عام است.

26. در جهان امروز اندیشه ای محترم شمردن حقوق کودک و نوجوان به ویژه حق حضانت به عنوان اندیشه ای اساسی در تربیت و حمایت و مساعدت همه جانبه در رشد فکری سلامت روحی و روانی آنان به شمار می رود، از اینرو بر علاوه از متون شرعی در قوانین وضعی نیز به آن پرداخته

شده چنانچه قانون مدنی کشور عزیز مان افغانستان نیز طی (19) ماده (از ماده 236 الی 255) حضانت را به عنوان یکی از فروغ حقوق کودک توضیح و تشریح نموده است.

27. خوشبختانه اکثریت نزدیک به کل موادی که پیرامون حضانت در قانون مدنی کشور مان آمده مستنبط و برگرفته شده از فقه اسلامی و متون دینی میباشد. البته موضوع حضانت اکثراً در فقه اسلامی در ضمن مباحث نکاح و طلاق مورد گفتگو و مباحثه قرار گرفته است و در قوانین وضعی در بخش حقوق خانواده. و سر انجام با توجه به رعایت حقوق نیاز مندان و اقشار محروم به ویژه حق حضانت اطفال، میتوان شخصیت های سالمی به خانواده و جامعه تقدیم نموده، آسایش مادی و معنوی آنها تضمین نماییم.

پیشنهادات

در بخش آخر تحقیق و پژوهش، پیرامون حضانت موارد ذیل را پیشنهاد میدارم:

1. چون کودکان، مردان و زنان آینده اجتماع اند و حیات انسانی بر آنها تکیه دارد. پیشنهاد میدارم که در پرورش و تربیه سالم مادی و معنوی آنها توجه همه جانبه صورت گیرد.
2. از اینکه موضوع حضانت یکی از مباحث پیچیده حقوق فامیل و فقه خانواده می باشد که با وجود مطالعات گسترده پیرامون آن از سوی فقهاء و حقوقدانان، هنوز هم مسائلی از آن ناشناخته مانده است، بنأ تدوین مجموعه های که مسقلاً به بررسی حقوق کودک به ویژه حضانت در فقه و قانون وضعی اختصاص داشته باشد، ضروری است و تا هنوز جای آن خالی می باشد.
3. مطالعات نشان دهنده آن است که در شریعت اسلامی احکامی برای حفظ بقای کودکان از زمان دمیده شدن روح بلکه قبل از آن تا هنگام جوانی و بلوغ تشریح شده است، که حراست مادی و معنوی کودک را تضمین می کند، پس بر ماست تا آنرا بیاموزیم و در پرتو آن به حضانت، نپگهداری و تربیت اطفال خویش بپردازیم.
4. از اینکه به اساس عوامل مختلف سطح بی سوادی در کشور مان خیلی ها بلند است، در رساندن مسائل و موضوعات مورد نیاز، بهبودبخشیدن نظام خانواده و اجتماع، تنها استفاده از ابراز تحریریو طباعتی بسنده و کافی نبوده، پیشنهاد میدارم تا استفاده از همه وسائل ممکنه (صوتی، تصویری و طباعتی) به تنویر اذهان عامه در مورد پرداخته شود، تا از یکطرف نیازمندی ها مرفوع و از جانب دیگر زمینه زندگی مرفع و با آسایش را در سطح خانواده ها از آن طریق برای جامه مساعدو فراهم سازسم.
5. و در پایان ضمن اظهار سپاس و امتنان مجدد، از همه کسانی که در تربیت این اثر، بنده رایاری نمودند، به شمار خواننده عزیز! پیشنهاد میدام، در صورتی که در جریان مطالعه این اثر، به نواقص، کمی و کاستی های علمی در آن متوجه شدید، با درنظر داشت اصل امانت علمی، بنده را در جریان قرار دهید، تا به اصلاح آن پرداخته و مرهون احسان شما قرار گیرم.

مصادر و مراجع

1. قرآن كريم .
2. ابن جوزي، ابو الفرج عبدالرحمن بن علي بن محمد بن علي ابن عبدالله بن حمادي بن احمد بن جعفر. 1985، غريب الحديث، الجلد:1، دار الكتب العلميه-بيروت، الطبعه الاولى، تنحقيق: د. عبدالمعطي امين قلجي، عدد الاجزاء:2.
3. ابن سيده، ابو الحسن علي بن اسماعيل الذحوي اللخوي الاندلسي. 1417هـ — 1996 م، المخصص، الجلد:5، دار احيا التراث العربي، بيروت- الطبعه: الاولى.
4. ابن عابدين، محمد امين بن عمر ب، ت. رد المختار علي الدر المختار، الجلد: 13، شرح تنوير الابصار.
5. ارشيف ملتقى اهل الحديث - 1 تم تحميله: في 7 رمضان 1429 هـ = 7 سبتمبر 2008م، هذا الجزء: يضم المنتدى الرشرعي العام.
6. اسيوطي، شمس الدين محمد بن احمد بن علي بن عبد الخالق، المنهاجي ثم القاهري الشافعي 1417هـ — 1996م، جواهر العقود و معين القضاء و الموقعين و الشهود، دار الكتب العلميه بيروت - لبنان، الطبعه: الاولى.
7. اعلاميه اسلامي حقوق بشر مصوب 14 محرم 1411 قمرى، مطابق با 5 اوت 1990 ميلادي و 15 اسد 1369 شمسي (اجلاس و زراى امور خارجه سازمان كنفرانس اسلامي در قاهره).
8. اعلاميه جهاني حقوق بشر، مصوب 10 دسامبر 1948م (در مجمع عمومي سازمان ملل متحد در پاریس).
9. اعلاميه جهاني حقوق كودك . 1995م مصوب اجلاس مجمع عمومي سازمان ملل متحد 29 عقرب 1338 مطابق بيستم نوامبر.
10. الهی، مولانا محمد عاشق، سیری در مسائل قدوری فقه نكاح، ترجمه: فيض محمد بلوچ، چاپ انتشارات مستقبل، كابل، افغانستان.
11. انصاري، الامام سراج الدين عمر بن علي المعروف با بن املدقن، التذکره فی الفروع علی مذهب الشافعي، الجلد:10

12. انصاري، شيخ السلام / زكريا. 1422 هـ - 2000 - اسنى المطاب فى شرح روض الطالب، الجلد: 3، دار الكتب العلميه بيروت الطبه الاولى تحقيق د محمد تامر
13. اوزجندى ايبى الحسان الحسن بن القاضى منصور بن العزيز المعروف بقاضى امام فخر الدين خان فتاوى قاضى امام فخرالدين خان. الجلد: 1.
14. بابر تى، محمد بن محمد. ب. ت، العنايه شرح الهدايه، المجلد: 6، و هو شرح لكتاب الهدايه للمرغيانى (المتوفى 593 هـ).
15. بجيرمى، سليمان بن عمر بن محمد. ب. ت، تحفة الحبيب على شرح الخطيب الجد: 11 (حاشيته البحرى على الخطيب) حاشيه على كتاب الخطيب الشرىنى السمى الاقناع فى حل الفاظ ابى شجاع {
16. بخارى، محمد بن اسماعيل بن ابراهيم بن تامغيره ابو عبدالله. 1407 - 1987. الجامع الصحيح، المجلد: 2. حسب ترقيم فتح البارى، دارالشعب - القاهرة، الطبعة: الأولى.
17. بخارى، محمد بن اسماعيل بن ابراهيم بن المغيرة، ابو عبدالله. 1407 - 1987. الجامع الصحيح، المجلد: 7، حسب ترقيم فتح البارى، دارالشعب - القاهرة، الطبعة: الأولى.
18. بخارى، محمد بن اسماعيل بن ابراهيم بن المغيرة، ابو عبدالله. 1407 - 1987. الجامع الصحيح، المجلد: 9، حسب ترقيم فتح البارى، دارالشعب - القاهرة، الطبعة: الأولى.
19. بزار، ابوبكر احمد بن عمرو بن عبدالخالق. از 1988م، تا 2009م، مسند البزار، المجلد: 1، (المطبوع باسم البحر الزخار)، المحقق: محفوظ الرحمن زين الله، (حقق الاجزاء من 1 الى 9) و عادل بن سعد (حقق الاجزاء من 10 الى 17) و صبرى عبدالخالق الشافعى (حقق الجزء 18)، مكتبة العلوم والحكم - المدينه المنوره، الطبعة: الاولى، عدد الاجزاء: 18.

20. بستى، محمد بن حبان بن احمد بن حبان بن معاذ بن معبد، التميمى، ابوحاتم، الدرهمى. ب. ت، صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان، مؤسسة الرسالة.
21. بلخى، لجنة علماء برئاسة نظام الدين. ب. ت، الفتاوى الهندية {الحنفى}. المجلد: 11.
22. بلخى، لجنة علماء برئاسة نظام الدين. ب. ت، الفتاوى الهندية {حنفى}. المجلد: 32.
23. بهوتى، منصور بن يونس بن ادريس. ب. ت، الروض المربع شرح زاد المستنقع فى اختصار المقنع، المجلد: 1.، المحقق: سعيد محمد الحام، والنشر - بيروت - لبنان.
24. بهوتى، منصور بن يونس بن ادريس. ب. ت، كشاف القناع عن متن الاقناع. المجلد. 19.
25. بيهقى، ابوبكر احمد بن الحسين بن على. 1344هـ. السنن الكبرى المجلد: 8 فى ذيله الجوهر النقى، مجلس دائرة المعارف النظامية الكائنة فى الهند بلدة حيدرآباد، الطبعة: الاول.
26. بيهقى، احمد بن الحسين، معرفة السنن والآثار، المجلد: 11، المحقق: عبدالمعطى امين قلجى، دارالنشر: جامعه الدراسات الاسلاميه، داروالوعى، دارقتيبه.
27. ترمذى، محمد بن عيسى ابو عيسى السلمى، الجامع الصحيح سنن الترمذى، المجلد: 2، داراحياء التراث العربى- بيروت، تحقيق: احمد محمدشاکر و آخرون.
28. ترمذى، محمد بن عيسى ابو عيسى السلمى، الجامع الصحيح سنن الترمذى، المجلد: 4، داراحياء التراث العربى- بيروت، تحقيق: احمد محمدشاکر و آخرون.
29. ترمذى، محمد بن عيسى ابو عيسى السلمى، الجامع الصحيح سنن الترمذى، المجلد: 5، داراحياء التراث العربى- بيروت، تحقيق: احمد محمدشاکر و آخرون.
30. جرجانى، على احمد، حكمت التشريع وفلسفه، المجلد: 2، المكتبه الحقانيه، پشاور، پاکستان.

31. جرجاني، علي احمد ابن علي، التعريفات، المجلد:1، تحقيق: ابراهيم الابياري، دار الكتاب العربي- بيروت.
32. جريده رسمي شماره (353) مورخ 1355/10/15 هـ ش، قانون مدني افغانستان.
33. جريده رسمي شماره (818) مورخ 8 دلو 1382، قانون اساسي افغانستان، مصوب لويه جرگه مورخ (2قوس - 14جدي) 1382 هـ ش.
34. جزري، ابوالسعادات المبارک بن محمد. 1299 هـ - 1979م، النهايه في غريب الحديث والاثر، المجلد:1، المكتبه العلميه - بيروت، تحقيق: طاهر احمد الزاوي- محمود محمد الطناحي.
35. جزيري، عبدالرحمن، الفقه على المذاهب الاربعه (الصفحات مرقمه آليا).
36. جصاص، احمد ابن علي المكني بابي بكر الرازي الحنفي 1404 هـ ش احكام القرآن للجصاص، المجلد:2 (نسخة محققه) داراحياء التراث العربي. بيروت، سنة الطبع.
37. جلالى زاده، جلال. 1378، مبادئ و اصطلاحات علم فقه، نشر احسان، چاپ اول تهران- ايران.
38. حجاوي، شرف الدين موسى بن احمد بن موسى ابو الذجا. ب. ت، الاقناع في الفقه الامام احمد ابن حنبل، المجلد:4، محقق، عبدالطيف محمد موسى السبكي، دارالمعرفه بيروت- لبنان.
39. حدادي، ابوبكر بن علي بن محمد العبادي اليمنى- الزبيدي. الجوهرة النيره، المجلد20.
40. حدادي، ابوبكر بن علي بن محمد العبادي اليمنى- الزبيدي. الجوهرة النيره، المجلد40.
41. حصكفي، محمد علاء الدين بن علي. 1386 هـ ش، الدر المختار شرح التنوير الابصار في فقه مذهب الامام ابي حنيفه، المجلد3، دارالفكر، سنه النشر، بيروت.
42. حمد، ابوبكر ادريس، الاستاذ بكلية الاداب بجامعة عمر المختار، الحضانه في الشريعه السلاميه.

43. خن، مصطفى، و مصطفى البغا وعلى الشربجي، الفقه المنهجي على مذهب الامام الشافعي رحمه الله تعالى. المجلد 40.
44. دمياطى، ابوبكر (المشهور بالبكرى) بن محمد شطاء (المتوفى: بعد 1302هـ) حاشيه اعانه الطالبين، هو حاشيه على حل الفاظ فتح المعين لشرح قره العين بمهمات الدين، المجلد 3. لزين الدين بن عبدالعزيز المعبرى المليارى (المتوفى: 987هـ).
45. ديب البغاء، مصطفى، 1978م التذهيب فى ادله متن الغايه والتقريب، دار الامام البخارى، سنه النشر: 1389هـ، مكان النشر: دمشق، عدد الجزاء: 1.
46. رازى، محمد بن ابى بكر بن عبدالقادر، مختار الصحاح، المجلد 1، تحقيق: محمود خاطر، مكتبه لبنان ناشرون-بيروت.
47. رازى، محمد بن العمر المعروف بفخرالدين، مفاتيح الغيب المجلد 21، نسخه محققه، دار احياء التراث العربى. بيروت، عدد الجزاء 32.
48. رضميان، فضيله الشيخ عبدالعزيز بن صالح، الحضانه فى الاسلام.
49. زحيلي، وهبه بن مصطفى، 1318هـ التفسير المنير فى العقيدة والشريعة و المنهج، المجلد 16، دار الفكر المعاصر-دمشق، الطبعة: الثانية، عدد الاجزاء 30.
50. زحيلي، وهبه بن مصطفى، 1318هـ التفسير المنير فى العقيدة والشريعة و المنهج، المجلد 28، دار الفكر المعاصر-دمشق، الطبعة: الثانية، عدد الاجزاء 30.
51. زحيلي، وهبه استاذ و رئيس قسم الفقه الاسلامى و اصوله بجماعه دمشق- كلية الشريعة، الفقه السلامى و ادلته، المجلد 10، دار الفكر- سوريه- دمشق، الطبعة الرابعة، عدد الاجزاء: 10.
52. زحيلي، وهبه . (حوت) 1394 هـ ش جمادى الاول 1437 هـ ق). فقه خانواده در جهان معاصر، ترجمه: عبدالعزیز سلمى. چاپ اول (ديجيتال)

53. زيعلى، فخرالدين عثمان بن على، ب. ت، تبين الحقايق شرح كنزالدقائق، المجلد7.
54. سجستاني، ابوداود سليمان بن الاشعث، سنن ابى داود، المجلد2، دارالعربى. بيروت، عدد الاجزاء4.
55. سرخسى، شمس الدين ابو بكر محمد ابن ابى سهل. 1421هـ 2000 م، المبسوط للسرخسى، المجلد7، دراسة و تحقيق: خليل محى الدين الميس، دارالفكر للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت، لبنان، طبعه: الاول.
56. سعدى، ابو حبيب. 1408هـ 1988م، القاموس الفقهي لغته واصطلاحه، دار الفكر دمشق-سوريه، الطبعه: تصوير1993م الطبعه الثانيه، عدد الاجزاء:1.
57. سلمى، ابو محمد عز الدين عبدالعزیز بن عبدالسلام بن ابى القاسم بن الحسن دمشقى، الملقب بسلاطان العلماء. ب.ت، قواعد الاحكام فى المصالح الانام، المجلد2، المحقق: محمود بن التلاميذ الشنقيتى، دار المعارف بيروت-لبنان.
58. سمرقندى، علاءالدين. ب.ت، تحفه الفقهاء، المجلد2، دارالكتب العلميه، سنه النشر: 1405-1984، بيروت.
59. سنيكى، زكريا بن محمد بن زكريا الانصارى، زين الدين ابو يحيى. ب.ت، الغرابيه فى شرح البهجة الوردية، هو شرح البهجة الوردية لابن الوردى، عمر مظفر.
60. سيد سابق، ب.ت، فقه السنه، المجلد4، دارالكتب، پشاور، پاكستان.
61. سيواسى، كمال الدين محمد بن عبدالواحد. ب.ت، فتح القدير، المجلد9، دارالفكر، بيروت.
62. سيواسى، كمال الدين محمد بن عبدالواحد. ب.ت، فتح القدير، المجلد10، دارالفكر، بيروت.
63. شربينى، محمد الخطيب، ب.ت، مغنى المحتاج الى معرفه معانى الفاظ المنهاج، المجلد15، دارالفكر، مكان النشر بيروت.

64. شيبانى، ابو عبدالله محمد بن الحسن، 1406. النافع الكبير شرح الجامع الصغير، المجلد 1، عالم الكتب-بيروت.
65. شيبانى، احمد بن حنبل ابو عبدالله. 1403 هـ-1983، فضايل الصحابه، المجلد 2، موسسه الرساله-بيروت، الطبعة الاولى، تحقيق. وصى الله محمد عباس، عدد الاجزاء 2.
66. شيبانى، احمد بن حنبل ابو عبدالله، ب.ت، مسند الامام احمد بن حنبل، المجلد 1، موسسه قرطبيه، القايره، عدد الاجزاء 6.
67. شيبانى، احمد بن حنبل ابو عبدالله، ب.ت، مسند الامام احمد بن حنبل، المجلد 5، موسسه قرطبيه، القايره، عدد الاجزاء 6.
68. شيبانى، احمد بن حنبل ابو عبدالله، ب.ت، مسند الامام احمد بن حنبل، المجلد 6، موسسه قرطبيه، القايره، عدد الاجزاء 6.
69. شيرازى، ابراهيم بن على بن يوسف الفيروزى، آ بادي ابو اسحاق .ب.ت، التنبيه فى الفقه الشافعى، المجلد 1.
70. شيرازى، آيت الله مكارم .ب.ت، برگزيده تفسير نمونه، جلد 12، المحقق، احمد على بابائى.
71. شيرازى، آيه الله مكارم و جمعى از فضلا .ب.ت، تفسير نمونه، جلد 26، عدد الاجزاء 27.
72. صنعانى، ابو بكر عبدالرازق بن همام .1403، مصنف عبدالرازق، المجلد 7، المكتب الاسلامى-بيروت، الطبعة الثانیه.
73. طبرانى، ابوالقاسم سليمان بن احمد، المعجم الاوسط، المجلد 2، دار الحرمین-القايره 1415، تحقيق: طارق بن عوض الله بن محمد، عبدالحسن بن ابراهيم الحسينى.
74. طبرانى، سليمان بن احمد بن ايوب بن مطير اللخمى، الشامى، ابوالقاسم، ب.ت، المعجم الكبير، المجلد 13.
75. عبدرى، ابو عبدالله محمد بن يوسف الشهير بالمواق، ب.ت، التاج و الاكليل المختصر خليل، المجلد 6.

76. عبدالطيف، عبدالرحمن بن صالح، ب.ت، القواعد والضوابط الفقهية المتضمنة للتيسير، المجلد 2، نيعماده، البحث العلمي بالجامعة الاسلاميه، المدينة المنوره، الطبعة الاولى، 1423هـ، عدد الاجزاء 2.
77. عبدالله، نظام الدين. 1389هـ، شرح قانون مدني افغانستان حقوق فاميل (نظريه هاي عمومي) انتشارات سعيد، چاپ دوم، كابل افغانستان.
78. عثماني، علامه مفتي محمد شفيح ديوبندي، تفسير معارف القرآن، جلد 14، شيخ الاسلام احمد جام، تربت جام، چاپ سوم، 1385، ايران.
79. عثيمين، محمد بن صالح بن محمد، 1428-1422هـ، الشرح الممتع على زاد المستقنع، المجلد 13، دار ابن الجوزي، الطبعة: الاولى، عدد الاجزاء 15.
80. عدالتخواه، پوهندوی عبدالقادر، حقوق فاميل، (كتاب درسي)، بنگاه انشاراتی و مطبعه ميوند، چاپ اول، كابل افغانستان.
81. عدوی، ابوالبركات احمد بن محمد، الشهير بالدرديري، ب.ت، الشرح الكبير، المجلد 2.
82. عدوی، علي بن احمد الصعیدی، ب.ت، حاشیه العدوی علی شرح كفايه الطالب الرباني المجلد 5.
83. عميد، حسن، فرهنگ فارسی عميد، جلد 2، موسسه انتشارات امير كبير، چاپ 11، 1383هـ تهران، ايران.
84. غر ناطی، ابوالقاسم محمد بن احمد بن جزی الكلی، القوانين الفقهية المجلد 2.
85. غزالی، محمد بن محمد أبو، إحياء علوم الدين، المجلد 3، دارالمعرفه - بيروت، عدد الأجزاء: 3.
86. فايز، قاضي عبدالصير، توضیحی بر قانون مدني افغانستان (حقوق فاميل)، انتشارات سعيد، چاپ اول 1388، جاده آسمانی، كابل، افغانستان.
87. فرابي، أبو نصير إسماعيل بن حمام الجوهري، الصحاح في اللغة. المجلد: 1.

88. فوزان، صالح بن فوزان بن عبدالله، المدخص الفقهي، المجلد: 2، دارالعاصمه، الرياض، الملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، 1423هـ، عدد الأجزاء: 2..
89. قاضي، محمد بن عبدالله أبو بكر بن العربي المعافر الاشبيلي المالكي. ب.ت. أحكام القرآن، المجلد: 1.
90. قاضي، محمد بن عبدالله أبو بكر بن العربي المعافر الاشبيلي المالكي. ب.ت. أحكام القرآن، المجلد: 2.
91. قدوري الإمام أبو الحسن أحمد بن محمد، البغدادي، الحنفي الكتاب. المجلد: 1.
92. قرطبي، أبو الوليد محمد بن احمد، بن رشد. 1408هـ - 1988م. البيان والتحصيل والشرح والتوجيه والتعليل لمسائل المستخرجة، المجلد 5، حققه: د محمد حجي و آخرون، دارالغرب الإسلامي، بيروت- لبنان، الطبعة: الثانية، عدد الأجزاء 20 (18 ومجلدان للفهارس).
93. قرطبي، أبو الوليد محمد بن احمد، بن رشد. 1408هـ - 1988م. المقدمات المهديات، المجلد: 1، دارالغرب الإسلامي، الطبعة: عدد الأجزاء 30.
94. قزويني، ابن ماجه أبو عبدالله محمد بن يزيد . ب.ت. سنن ابن ماجه، 3، مكتبة أبي المعاطي.
95. قعلجي، محمدرواس، حامد صادق قنيبي. 1408هـ. معجم اللغة الفقهاء، المجلد: 1، دارالنفائس للطباعة والنشر والتوزيع، الثانيه.
96. كاساني، أبو بكر بن مسعود بن أحمد علاء الدين ب.ت. بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، المجلد: 8.
97. كاساني، أبو بكر بن مسعود بن أحمد علاء الدين ب.ت. بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، المجلد: 12.
98. كرمي، مرعي بن يوسف الحنبلي. 1425هـ - 2004م دليل الطالب لنيل المطالب، أبوقتيبة نظر محمد الفاريابي، دارالنشر و التوزيع، الرياض، الطبعة الأولى.
99. كفومي، أبو البقياء أيوب بن موسى الحسيني، كتاب الكليات. لأبي البقاء الكفومي، معجم في

- المصطلحات والفرق اللغوية، تحقيق: عدنان درويشى -
محمد المصرى، عدد أجزاء: 10.
100. كنوانسيون حقوق كودك، مصوبه مجمع عمومى سازمان
ملل در 1368هـ مطابق 1989م}.
101. لجنة مكونة من عدة علماء و فقهاء فى الاخلاقة
العثمانية.ب.ت. المجلة الأحكام العدلية، نورمحمد،
كار خانه تجارت كتب، آرام باغ، كراتشى، عدد
الأجزاء: 10.
102. ماوردى، العلامة أبو الحسن على بن محمد بن حديد
بصرى البغدادى، الإقناع فى فقه الشافعى المجلد: 1.
103. ماوردى، العلامة أبو الحسن الماوردى، كتاب
الحاوى الكبير. المجلد: 11، دارالفكر بيروت، عدد
الأجزاء: 180
104. مرداوى، علاء الدين أبوالحين على بن سليمان
المدشى الصالحى. 1419هـ الإنصاف فى معرفه الراجح من
الخلاف على مذهب الإمام أحمد بن حنبل، المجلد: 14، دار
إحياء التراث العربى بيروت، لبنان الطبعة الأولى.
105. مرداوى، علاء الدين أبوالحين على بن سليمان
المدشى الصالحى. 1419هـ الإنصاف فى معرفه الراجح من
الخلاف على مذهب الإمام أحمد بن حنبل، المجلد: 14، دار
إحياء التراث العربى بيروت، لبنان الطبعة الأولى.
106. مرزوى، الحسن بن الحسن بن حرب أبو عبدالله.ب.ت.
البر والصلة المجلد: 1، (عن ابن المبارك و غيره)،
المشكول نسخه الجامع السنة.
107. مصرى، زين الدين بن إبراهيم بن نجيم، المعرف
باب نجيم. البحر الرائق شرح كنز الدقائق،
المجلد: 30.
108. مصرى، زين الدين بن إبراهيم بن نجيم، المعرف
باب نجيم. البحر الرائق شرح كنز الدقائق،
المجلد: 4.
109. مصرى، زين الدين بن إبراهيم بن نجيم، المعرف
باب نجيم. البحر الرائق شرح كنز الدقائق،
المجلد: 11.

110. مصرى، محمد بن مكرم بن منظور الأفريقي.ب.ت. لسان عرب المجلد:13، دار صادر - بيروت، الطبعة الأولى، الأجزاء:15.
111. مصطفى، إبراهيم. أحمد الزيادات. حامد عبدالقادر. محمد النجار. ب.ت. المعجم الوسيط، المجلد:2، دار الدعوة، تحقيق: مجمع اللغة العربية، عدد الأجزاء: 2.
112. معين، دكتور محمد، فرهنگ فارسى معين، مؤسسه انتشارات اميركبير، چاپ بيست و چهارم، 1386، تهران، ايران . جلد:1.
113. معين، دكتور محمد، فرهنگ فارسى معين، مؤسسه انتشارات اميركبير، چاپ بيست و چهارم، 1386، تهران، ايران . جلد:4.
114. مقدسى، أبو محمد موفق الدين عبدالله بن أحمد بن محمد، الشهير بابن قدامة.ب.ت. المغنى فى فقه الإمام أحمد بن حنبل الشيبانى، المجلد: 18.
115. مقدسى، أبو محمد موفق الدين عبدالله بن أحمد بن محمد، الشهير بابن قدامة. 1325هـ - 2004م. عمدة الفقه المجلد:1، المحقق: أحمد محمد عزوز، المكتبة العصرية.
116. مقدسى، عبدالرحمن بن إبراهيم بن أحمد، أبو محمد بن بهاء الدين. 1326هـ - 2005م. العمدة شرح العمدة {وهو الكتاب شرح العمدة الفقه، لموفق الدين بن قدامة المقدسى}، المجلد:2، المحقق: صلاح بن محمد العويضة، دارالكتب العلمية، الطبعة الثانية.
117. مناوى، محمد عبدالرؤف، التوفيق على مهمات التعاريف، تحقيق: د. محمد رضوان الداية، دارالفكر المعاصر، دارالفكر - بيروت - دمشق.
118. موسى، سيد حسن راد لاهيجى، يدر، مادر، معلم مرا خوب تربيت كنيد، مكتبة الشامله، كتب التربية.
119. موسى، عبدالله بن محمود بن مودود الحنفى 1326هـ - 2005م، الاختيار لتعليل المختار، المجلد:2 دارالكتاب

- العلیمة، بیروت، لبنان - الطبعة الثالثة، تحقیق: عبداللطیف محمد عبدالرحمن.
120. موصلى، عبدالله بن محمود بن مودود الحنفى 1326هـ - 2005م، الاختیار لتعلیل المختار، المجلد: 4 دارالكتاب العلیمة، بیروت، لبنان - الطبعة الثالثة، تحقیق: عبداللطیف محمد عبدالرحمن.
121. موصلى، عبدالله بن محمود بن مودود الحنفى 1326هـ - 2005م، الاختیار لتعلیل المختار، المجلد: 5 دارالكتاب العلیمة، بیروت، لبنان - الطبعة الثالثة، تحقیق: عبداللطیف محمد عبدالرحمن.
122. میمنى، جنات عبدالرحیم الاستاذ المساعد بقسم الدراسات الاسلامیة کلیة تربية لاعداد المعلمات، مكة المكرمة، لمن الحضانة؟ مجلة ام القرى لعلوم الشرعیة واللغة العربیة وآدابها، ج 15 ع 27 جمادی الثانیة 1324هـ ق. (سایت انترنتى uqu.edu.as/maajalat/shariaramag/mag27/pdf/doc7.pdf)
123. نجارى، محمود بن أحمد بن الصدر الشهد برهان الدین مازه، المحیط البرهانى، المجلد: 3، دارإحیاء التراث العربى، عددالأجزاء: 11.
124. نجارى، محمود بن أحمد بن الصدر الشهد برهان الدین مازه، المحیط البرهانى، المجلد: 8، دارإحیاء التراث العربى، عددالأجزاء: 11.
125. نسائى، أبو عبدالرحمن أحمد بن شعيب بن على.ب.ت. السنن الكبرى المجلد: 6، تحقیق: حسن عبدالمنم حسن شلبى.
126. نسائى، أبو عبدالرحمن أحمد بن شعيب بن على.ب.ت. السنن الكبرى المجلد: 7، تحقیق: حسن عبدالمنم حسن شلبى.
127. نسائى، أحمد بن شعيب أبو عبدالرحمن. 1406 - 1986. المجتبى من السنن، المجلد: 6، مكتب المطبوعات الإسلامیة - حلب، الطبعة الثانیة، الاعددالأجزاء: 8.
128. نایسابورى، أبوالحسن مسلم بن الحجاج بن مسلم القشیرى، الجامع الصحیح المسمى صحیح مسلم،

- الجزء: 8، دارالجليل بيروت + دارالأفق الجديدة .
بيروت، عدد الأجزاء: ثمانية أجزاء في أربع مجلدات.
129. نايسابورى، محمد بن عبدالله أبو عبدالله الحاكم . 1411
- 1990، المستدرک على الصحيحين، المجلد: 2، دارالكتب
العلمية، بيروت، الطبعة الأولى، تحقيق: مصطفى
عبدالقادر عطا، عدد الأجزاء: 4.
130. نفرأوى، أحمد بن غنيم بن سالم . ب.ت. الفواكه
الدوانى على رسالة ابن أبى زيد القيرونى، المجلد: 3،
المحقق: رضا فرحات، مكتبة الثقافة الدينية.
131. نووى، أبو ذكريا محيى الدين يحيى بن
شرف. شرف. ب.ت. المجموع شرح المهذب {هو شرح النووى
الكتاب المهذب للشيرازى} . المجلد: 18.
132. نووى، أبو ذكريا محيى الدين يحيى بن شرف. شرف
روضة الطالبين و عمدة المفتين، المجلد: 9، المكتبة
الإسلامية، سنة النشر: 1405، بيروت.
133. نووى، أبو ذكريا محيى الدين يحيى بن
شرف. شرف. ب.ت. منهاج الطالبين و عمدة المفتين،
المجلد: 1.
134. وزارة الأوقاف المصرية موسوعة الفقه الإسلامى.

بخاطر دسترسى به متن كامل اين تحقيق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af